

1061. Viksta kyrka.

Pl. 79.

Litteratur: Handlingar i ATA 1933 och 1951; Upsala Nya Tidning 11/7 1951.

Riksantikvariens ombud för Norunda härad, lantbrukaren J. Eriksson i Ramsjö anmälde 16/3 1933, att en runsten påträffats vid reparation av Viksta kyrka. Den hade legat som tröskelsten mellan kyrkan och sakristian, men sedan blivit övertäckt av annan stenläggning. Vid borttagandet av ett trögolv i sakristian blottades en kant av stenen (omkr. 4 dm.) med några slingor och nötta runor. Vid docenten S. B. F. Janssons inventering av runinskrifterna i Uppsala län 1942 föreslogs, att några stenplattor skulle borttagas ur golvet och stenen friläggas. Arbetet utfördes i juli 1951. Stenen sträckte sig långt in under golvet, och arbetet blev därför mycket omfattande och jämförelsevis besvärligt. Sedan stenen framtogs och utflyttats ur kyrkan, restes den på kyrkogården 2 m. Ö om vapenhusets östra vägg, 5 m. S om långhusväggen, med den ristade ytan vänd mot S.

Grå granit. Höjd 2,20 m., över nuv. markytan 1,86 m., bredd (över mitten) 1,36 m. En vacker sten med jämn, slät yta. Ristningen är grunt huggen, men i stort sett mycket tydlig. Den framträder ljusare mot stenytan, delvis endast som en ljusfärgad skrapning.

Ristningen utgör en imitation av en runsten. Ristaren har valt ett välkänt mönster bl. a. flera gånger använt av Öpir (se U 36, 684, 950), och han har utfört det på ett ganska skickligt sätt. Inom runslingan stå runor och run-liknande tecken, men de ge ingen språklig mening. Runorna ha använts rent dekorativt.

Ristningar av detta slag äro icke vanliga i Uppland. Det är i allmänhet icke lätt att bestämma, från vilken tid de härröra. I detta fall har stenen legat i kyrkgolvet alltsedan medeltiden, och all sannolikhet talar därför för att den meningslösa ristningen tillhör samma tid som de riktiga runstenarna.

1062. Dalboda, Heden, Viksta sn.

Pl. 80, 81.

Litteratur: B 530, L 252, D 1:243. J. Bureus, F a 6 s. 80 n:r 164 (Bureus' egen uppteckning), F a 10:2 n:r 41, F a 5 n:r 41, F a 1 s. 11, F a 12 (»Sumlen») bl. 530 (Svenska Landsmålen Bih. 1, s. 207, 240); J. Rhezelius, F 1 1 n:r 43; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 91; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 203, 284; R. Dybeck, Björklinge socken, 1864 (ATA); G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 657; UFT h. 10 (1882), s. 177; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 93; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); Handlingar i ATA 1937, 1950.

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (i F a 10:2), kopparstick (F f 6 n:r 19); J. Rhezelius, teckning (i F 1 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 530); Dybeck (D 1:243 och i Stephens a. a.).

Runstenen står rest vid östra sidan av stora landsvägen Uppsala—Gävle, 500 m. NV om Dalboda, 300 m. NV om avtagsvägen till Norrvissjö, nästan mitt emot en liten skogsväg till Läbonäs. Ristningen är vänd mot V, sålunda mot vägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Stenen var känd redan av Bureus. Platsen anges vara »På Börklinge hedh» (F a 6, F a 10:2), »å Hedenne» (F a 5). I sin samlingsbok »Sumlen» (F a 12) har Bureus antecknat: »Vti Vendel in mot Götebrunna som ligger på Börklinge hedhen til Vixstadh Soken, är en källa som rinner uti Vendels å, hon är omäteliga diup, sadhe Lasse i Åhl för migh 29 Junij 1601, och han kallas Odhs brun, forte ab Odhs biörn som ligger begrafven på Hedhen ther strax bredhe vidh som runsteenene ut vijser.» Odhsbrunn är ännu namnet på en kraftig källa på östra sidan av Uppsala-åsen, i Vendels sn, omkring 3 1/2 km. V om Husby och Kläringe, omkring 1 km. Ö om Svedja

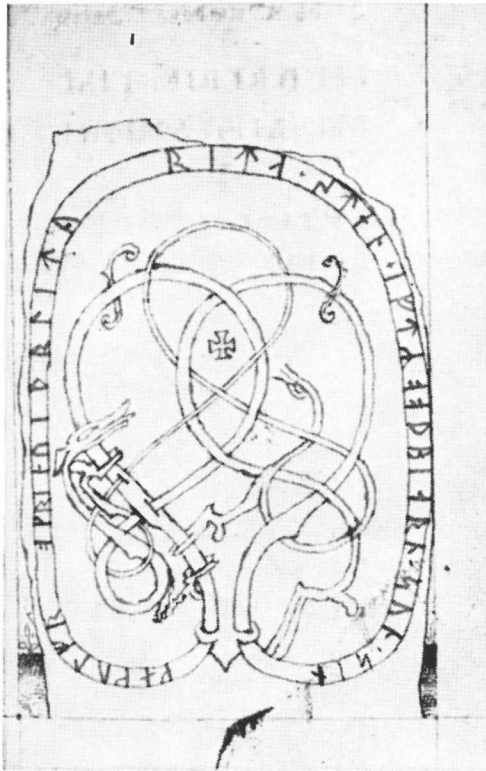

Fig. 288. U 1062. Dalboda, Viksta sn.
Efter teckning av Bureus.

Fig. 289. U 1062. Dalboda, Viksta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

vid landsvägen Uppsala—Gävle (platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta»; se även beskrivningen till detta kartblad, 1871, s. 40). Det är inskriften på U 1062, som Bureus åsyftar med »runesteenen». — J. Rhezelius: »Börklinge Sochn. På Hedhen melan Tolbo och Ladby». — Kyrkoherden i Vikstad Marcus N. Hargius meddelar (i *Ransakningarna*): »Uthom Kyrckian finnas alenast 2^{ne} Runestenar, den ene ståendes upreest vijdh Rångsta By [U 1065]; den andra på Vigsta Hedhen [U 1062], hvilka bägge äre aff lijka beskaffenhet, neml. utj ingen thera är något skriffvit som läsas kan, vthan några uthuggna ringar och ränder.» Och i en relation den 15 april 1669: »Och befinnes här inthet något som man weet seia aff, uthan allenast een uthuggen Runsten som står wid allmanna vägen uppå Börklinge heeden, eet stycke nordan ifrån Läby.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Börklinge hed» (B 530 och L 252: »På heden»). — O. Celsius: »Wiksta S^a Torbo vid stora landsvägen. ligger ned i skogen ifrån vägen en sten.» Celsius har tre gånger undersökt inskriften; den låg ju väl till vid stora vägen, där man ofta färdades förbi. Första gången »in Aug. 1724. Det var mörkt om aftonen, att man ej hinte eller såg afskrifva det sidsta.» Andra gången 15 juli 1726: »iterum examinavi hunc lapidem accuratissime, et descripsi.» »Vidi rursus d. 6 Sept. 1727.» — R. Dybeck 1864: »På Björklinge hed, nära landsvägen mellan Upsala och Gefle står en runsten.» *Sveriges runurkunder* (s. å.) »Runstenen står norr ut i Björklinge socken på allmänningsheden och vid landsvägen mellan Uppsala och Gefle.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »Ö från Tolboda». — Riksantikvariens ombud för Norunda härad, lantbrukaren J. Eriksson i Ramsjö har i skrivelse till Riksantikvarien 7/9 1937 (ATA) meddelat följande: »Runstenen vid Dalboda, Viksta socken, blev på 1850-talet förd från sin gamla plats invid en nu övergiven väg, som gått på

krönet av sandåsen och som enligt en mycket utbredd tradition skall vara den ursprungliga vägen från Uppsala norrut, för att användas som trappsten vid Tolboda. På uppmaning av Kronoskogvaktaren Johan Tapper, Dalboda, blev den emellertid förd tillbaka, men till sin nuvarande plats invid Gävlevägen.» Det är möjligt att landsvägen på en sträcka N om Dalboda tidigare har gått längre mot V, närmare Tolboda och Läbonäs och att stenen sålunda blivit flyttad från en ursprungligare plats. Med anledning av vägbanans breddning blev stenen 1950 och 1952 flyttad ett tiotal m. åt N och rest med ristningsytan vänd mot vägen.

Grå, finkornig granit. Höjd 1,66 m., över nuv. markytan 1,60 m., största bredd 1,33 m. Den ristade ytan är mycket ojämn. Ristningen är huggen med smala, ej särdeles djupa linjer. På några ställen har ytan flagrat av. Inskriften är mestadels tydlig, och kan knappast på något ställe sägas vara osäker.

Inskrift:

ka kulfr · ok benuiþr · litu · rita · sten · iftra oopbiarn · sun in

Gangulfr(?) ok Benvidr letu retta stein æftir Audbiorn, sun ...

»Gångulv(?) och Benvid läto uppresas stenen till minne av Ödbjörn, son ...»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 1 **k** är icke stunget; ej heller 3 **k**. Bst i 2 **a** är mycket kort på h. sidan av hst. Avståndet mellan 7 **r** och 8 **o** är stort; här är en stor och djup avflagring, som tydligen har funnits, redan då stenen ristades. Inskriftens tre **o**-runor ha formen **d**, med bst endast på hst:s v. sida. Intet sk torde finnas efter 9 **k**; ej heller efter 32 **n** och 43 **n**. 10 **b** är säkert. 11 **e** är tydligt stunget, med en rund prick. 18 **i** är icke stunget; ej heller 22 **i** och 29 **i**. 27 **e** är tydligt stunget. De båda runorna 33—34 **oo** äro tydliga. Läsningen av hela namnet är fullt klar. Om sista ordet har S. J. antecknat $\frac{6}{5}$ 50: »Efter 43 **n** har en runa gått förlorad; ett svagt huggningsspår finnes här mitt i slingan»; E. W. $\frac{17}{7}$ 51: »Något **s** har absolut icke varit ristat.»

Joh. Bureus, F a 6: **ka kulfr ok renuiþr litu rita sten · iftra oopbiarn sun**; F a 10: 2: **ka kulfr ok rinuiþr litu rita · sten + iftra · oopbiarn · sun**; senare (med annat bläck) har här tillagts **· sin**, och 20 **u** har ändrats till **y**. — Joh. Rhezelius (F l 1): **ka kulfr × ok × benuiþr × litu × rita** (ändrat från: **retsa**) **× sten × iftra · oopbiarn · sun · sin** (sista ordet dock halvt utplånat). — Joh. Hadorph och Joh. Leitz (B 530): **ka kulfr ok renuiþr · litu · rita · s · ten · iftra · iopbiarn sun**. — O. Celsius: **ka kulfr ok benuiþr · litu · rita · sten · iftra oopbiarn sun - - - n**. — R. Dybeck: **ka kulfr ok renuiþr · litu rita · sten iftra oopbiarn sun -**. »Efter **sun** förekommer ett påbörjadt **h**.»

Bureus tolkar inskriften sålunda: »Kakulver eller Kagulver och Renvidher läto rita sten efter Odhbiörn sonen» (F a 10: 2); »CagVlfus et RinVidus fecerunt scribi saxum in mem. OdBerni filii» (F a 5). — Rhezelius (F l 1): »Cagulfus et Benvidus fecerunt erigi lapidem Odberno filio svo.» — Peringskiöld: »Gångulv och Renvid läto skriva på Steen til Odbiörns hugkommelse, som var N ... Son (filii N—).» — UFT (1882): »Gångulv och Benvid läto rita (= skriva å) sten efter Ödbjörn(?), (sin) son.» — Brate: »Kagulv(?) och Rynvid(?) läto resa stenen efter Ödbjörn, son till H(?).»

Inskriften är mera svårtolkad, än den schablonmässiga formuleringen låter ana. Om det sista ordet har varit **sin**, måste inskriften ju meddela, att föräldrarna ha låtit resa stenen efter sin son. De båda första namnen ha emellertid efterleder, som avgjort karakterisera dem såsom mansnamn; **-ulfr** och **-vidr**. Antingen måste då 13—16 **uiþr** vara en felristning (möjligen för **-friðr**?), eller också är inskriften felaktigt formulerad. Det senare är det troliga. Och detta är sannolikt anledningen till att **sin** har blivit halvt utplånat. Ristaren har försökt göra en ändring, sedan han funnit, att det hela var felaktigt, men han har ej fullföljt avsikten och avstått. Man kan

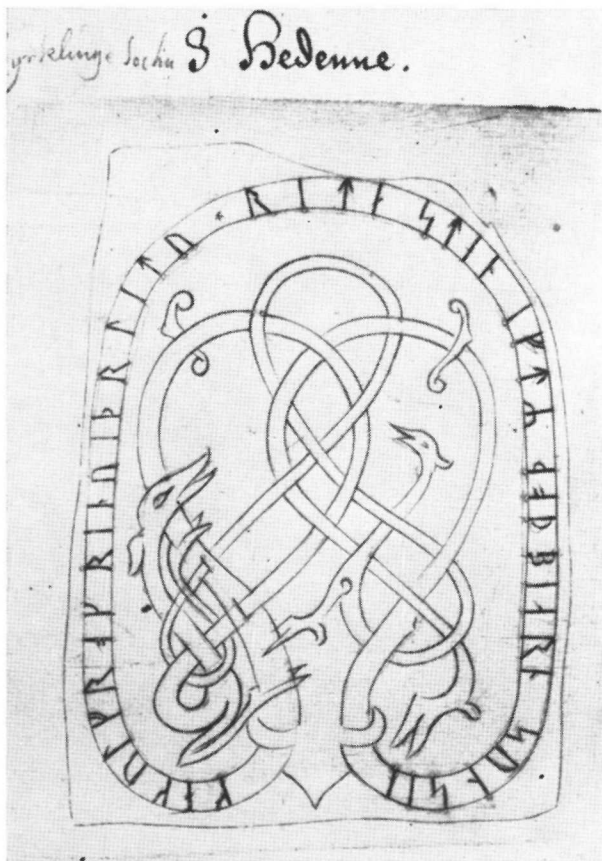

Fig. 290. U 1062. Dalboda, Viksta sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Fig. 291. U 1062. Dalboda, Viksta sn.
Efter B 530.

lättast förstå, hur felet har uppkommit, om man antager, att **kakulfr** har varit fader och **benuiþr** broder till den man, efter vilken stenen är rest. Ristaren har icke lyckats finna en formulering, som kunde uttrycka detta. Det skulle ju också kräva flera ord än som faktiskt kunde få rum inom slingan.

Även oavsett detta, bereder tolkningen av namnen svårigheter. 33—40 **oophbiarn** återger säkerligen mansnamnet *Auðbiorn*; se om detta Sö 344. Diftongen är sålunda enkeltecknad. Detsamma är fallet med diftongen *æi* i 25—28 **sten**. Man får väl då också förutsätta, att 11 **e** är tecken för en ursprunglig diftong *æi*. Ett sådant namn *Bæinviðr*, fsv. *Benvidh* är visserligen icke känt från någon annan svensk inskrift eller medeltida urkund; men det är fullt tänkbart. Namn på *Bæin-* synas dock ha varit mycket få och sällsynta. På västnordiskt område finnes *Beinviðr* som namn på en jätte i Snorre-Eddans namnramsor. — Icke heller namnet **kakulfr** är känt från någon annan källa. Förleden **kak** är mångtydig. Den kan vara identisk med det mansnamn **kaka**, som förekommer i flera inskrifter (se U 925). Den kan också motsvara ett *Gag-*, ett *Gang-* eller ett *Gagn-*.

Enligt E. Brate är U 1062 ristad av Ingulv, som har signerat ett par runstenar i grannsocknarna: U 1041 Golvesta, Tensta sn och U 1052 Axlunda, Björklunge sn. Det förefaller mycket sannolikt. Alla tre ristningarna äro variationer av samma, något invecklade och finurliga mönster.

Fig. 292. U 1063. Källslätt, Viksta sn.
Efter teckning av Bureus.

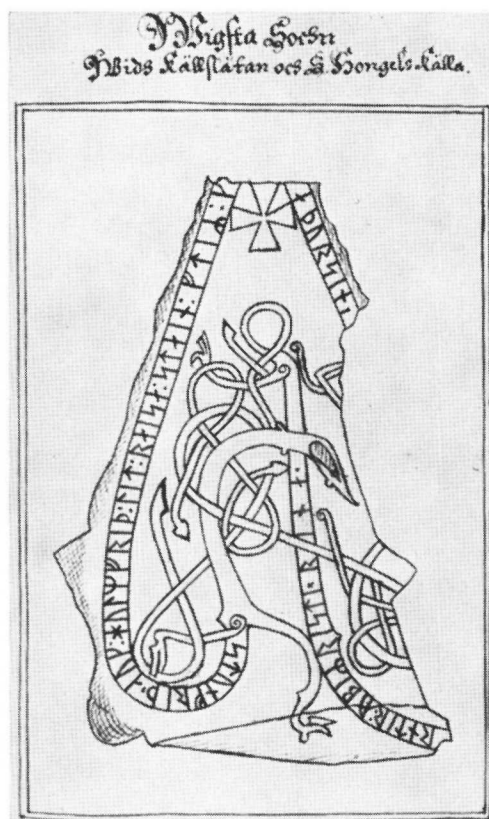

Fig. 293. U 1063. Källslätt, Viksta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

1063. Källslätt, Viksta sn.

Pl. 79, 81.

Litteratur: B 506, L 246. J. Bureus, F a 6 s. 80 n:r 165 (Bureus' egen uppteckning), F a 10: 2 n:r 52, F a 5 n:r 40, F a 1 s. 12; J. Rhezelius, F 11 n:r 32; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 97; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 202; F. Burman i Nova Acta Soc. Scient. Ups. Vol. 5 (1792), s. 301; UFT h. 1 (1871), s. 81, 2 (1872), s. 77, 5 (1876), s. 101; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 102.

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (i F a 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 21); J. Rhezelius, teckning (i F 11); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 506).

Runstenen står i en beteshage 75 m. SV om mangårdsbyggnaden i Källslätt, mellan gamla vägbanan i Ö och nya vägen i V. Ristningen är vänd mot S. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Även denna runsten var känd av Joh. Bureus. Platsen var »Vidh Götebrunna» (F a 6), »Vidh Götebrunna på Borklinge Heedh» (F a 10: 2), »Götebrunna» (F a 5). J. Rhezelius (F 11): »Widh Källslätan och S. Hongels Källa.» Götebrunna är en by belägen närmast V om Källslätt. — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Källslätta torp i Wigsta sochn» (B 506: »Källslätta»; L 246: »Källslätts torp»). — O. Celsius: »Källsläta Krog i Wicksta Sochn Wid stora landsvägen. O. C. descr. cum in itinere esset 1724 in Aug. Vidi rursus d. 6 Sept. 1727 då jag lät häfva undan stenarne som hindrade läsningen.» — Runstenen är icke omtalad av R. Dybeck och finnes icke upptagen i hans samlingar. Den är emellertid utmärkt på Geologiska kartbladet